
УДК: 355.233.11(497.1)“193“
37.091.3.:796(497.1)“193“
COBISS.SR-ID 136008201
DOI број: 10.5937/vig2302105M

Језик рада: Српски
Примљен: 19.10.2023.
Прихваћен: 01.12.2023.
Тип рада: Оригинални научни рад

Др Марко Б. Милетић, научни сарадник
Институт за савремену историју
Београд, Република Србија
E-mail: marko.miletic1990@gmail.com

ОБАВЕЗНО ТЕЛЕСНО ВАСПИТАЊЕ: СКРИВЕНА ПРЕДВОЈНИЧКА ОБУКА У КРАЉЕВИНИ ЈУГОСЛАВИЈИ

АПСТРАКТ: На основу архивске грађе, штампе и историографске литературе у раду се анализира увођење институције Обавезног телесног васпитања у друштвени живот ваншколске омладине Краљевине Југославије. У ствари, радило се о предвојничкој обуци. Тежиште рада посвећено је законским оквирима, циљевима, почетку извођења наставе, плану и програму рада, питањима надлежних органа за извођење наставе и наставног кадра, материјалном обезбеђењу и раду празничних течајева.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: обавезно телесно васпитање, предвојничка обука, ратне припреме, Краљевина Југославија

Крај Првог светског рата дочекан је са нестрпљењем, па су се двадесете године одликовале наглашеном жељом за миром. Међутим, већ наредна деценија је донела велике промене у политичком животу Европе. Дотадашњи међународни поредак запао је у озбиљну кризу, а идеју мира замениле су мисли о новом рату. Међу европским лидерима завладала је ратна психоза, па су све државе започеле интензивне војне припреме, које су у другој половини три-

десетих година извођене до граница крајњег напрезања, или, како су то забележили у Обавештајном одељењу Главног генералштаба Југословенске војске: „Европа је доспела до тачке на којој се налазила пред [Први] Светски рат. Присуствујемо поново призору где државе најнапредније у погледу материјалне цивилизације свим снагама теже да нагомилају што више разорних средстава. (...) Један народ повећава своје наоружање под изговором да суседни народ представља за њега опасност. Други узвраћа на ту опасност тобожњим одбрамбеним мерама.”¹

Све чешће се говорило да су шансе за избегавање рата бивале све мање, док су војни стручњаци процењивали да је за очекивани сукоб пресудна улога била намењена војној техници. Но, упркос томе, свима је било јасно да она није и једино битна. Без војно обученог становништва, физички припремљеног да издржи све ратне напоре и тегобе, ниједна држава није могла да рачуна на могућност одбране своје територије. Због тога је рад на војном оспособљавању становништва, како кроз обавезно служење у кадру, тако и кроз систематско спровођење физичког васпитања за војничке потребе, постао једна од најбитнијих ставки у ратним припремама европских држава.

Телесно васпитање било је нарочито значајно у земљама којима су мировним уговорима, потписаним по завршетку Првог светског рата, били ограничени војни ефективи, као што су Немачка, Аустрија, Мађарска и Бугарска. Немачка је, на пример, формирала већи број организација физичке културе у којима је извођена војна обука омладине, што јој је помагало да заобиђе провере Међусавезничке комисије за контролу наоружања. Најбројнија организација те врсте у Немачкој, пре доласка нациста на власт, било је „Турнерство”, које је 1933. године окупљало око 1.600.000 чланова. У свом плану и програму рада оно је имало и војни део у који је, поред осталог, улазила и обука у гађању, бацању бомби или јуришању на препреке. После доласка нациста на власт примат је у тој области преузела организација *Хитлерјугенд* у којој су се, кроз телесно и морално васпитање, дечасти старости од 10 до 18 година учили гађању из малокалибарског оружја, преносу наређења, оријентацији у простору, употреби оптичких инструмената, изради крокија, састављању извештаја, организацији маршевских

¹ Војни Архив (ВА), Пописник 17, кутија 24, фасцикла 1, документ 2 (П17, 24-1-2), Извештај о развоју и стању војне силе и војнополитичке делатности у свету (март-април 1937).

колона итд.² Слично је било и у осталим наведеним земљама. С друге стране, на физичко васпитање пажњу су обраћале и земље победнице Првог светског рата, међу којима су се посебно истицале Италија и Француска. Штавише, у Француској је од 1928. године био на снази Закон о обавезној војној припреми, а од 1932. Закон о припреми за војну службу, према чијим одредбама је предвојничка обука омладине била обавезна и била под непосредним надзором војних власти. У Италији је предвојничка обука извођена у оквиру рада фашистичке омладинске организације „Акција Балила”, у којој је постојало осам различитих скупина, подељених према узрасту и полу, а у другој половини тридесетих година у њихов рад је било укључено око 4.000.000 милиона младих.³ Наиме, „Акција Балила” окупљала је целокупну мушку и женску омладину у земљи, са задатком да стекну „претежно војничко фашистичко образовање”.⁴ С тим у вези, у југословенском Генералштабу је процењивано да се мушка омладина у Европи у то време готово искључиво васпитавала за ратне подвиге.⁵

Увођење обавезног телесног васпитања у Краљевини Југославији

У првој деценији постојања Краљевине Југославије, телесно васпитање било је препуштено приватној иницијативи и развијало се у два правца – кроз соколство и различита спортска друштва. Тим питањем држава је озбиљније почела да се бави тек крајем 1929. године, пошто је 5. децембра донела Закон о оснивању Сокола Краљевине Југославије, чиме је извршено окупљање свих соколских фракција у једну целину.⁶ Наредни, веома важан корак у правцу организова-

² Стојан Милорадовић, „Неколико посматрања о спреми младежи за војску путем спорта код Немаца и преко соколства код нас”, *Ратник*, бр. 6 (1933), 13–30; Б. А, „Васпитање омладине и њена предкадровска обука: Поводом чланка ђенерала Вегана ‘Омладина’, *Ратник*, бр. 4 (1937), 19–20; Nikola Žutić, „Militarizacija fizičke kulture u Kraljevini Jugoslaviji 1929–1935”, *Istorija 20. veka*, VI, br. 1–2 (1988), 109;

³ Никола А. Виторф, „Војна обука ван кадра: Предкадровска обука”, *Ратник*, бр. 4 (1938), 26–30.

⁴ Стојан Милорадовић, „Војно васпитање италијанске омладине”, *Ратник*, бр. 12 (1932), 54–63; Далибор Денда, *Шлем и шајкача: Војни фактор и југословенско-немачки односи (1918–1941)*, (Нови Сад: Матица српска, 2019), 183.

⁵ ВА, П17, 24-1-2, Извештај о развоју и стању војне силе и војнополитичке делатности у свету (март–април 1937).

⁶ О томе више у: Стеван Р. Кнежевић, „Соко Краљевине Југославије и наше дужности”, *Ратник*, бр. 3 (1930), 98–106; Стеван Р. Кнежевић, „Војска и соколство”, *Ратник*, бр. 11 (1931), 104–113; Nikola Žutić, *Sokoli: Ideologija u fizičkoj kulturi Kraljevine Jugoslavije 1929–1941*, (Beograd: Angrotrade, 1991).

ног развоја физичког васпитања становништва власти Краљевине Југославије преузеле су у децембру 1931. године, када је установљено Министарство физичког васпитања народа, са задатком да врши надзор над извршењем Закона о соколу и свим осталим организацијама којима је циљ био телесно васпитање.⁷ Историчар др Никола Жутић је, као главни разлог за појачану бригу државе за развој физичке културе, навео „подизање одбрамбене снаге земље”.⁸

У годинама које су уследиле, држава је најпре покушала да телесно васпитање омладине спроведе кроз постојеће организације: Соколе Краљевине Југославије, скаутске организације, стрељачке дружине, ватрогасна друштва, коњичке и друге спортске клубове. Међутим, упркос њиховој разноврсности, ниједна од њих није успела да у свој рад у већем проценту укључи и најмногобројнији део становништва – сељаштво. О томе сликовито говоре статистички подаци прикупљени током 1933. године, који су показали да је у све наведене организације било укључено свега око 5% омладине, од чега је трећина била у Соколима.⁹ Осим тога, у Министарству физичке културе су сматрали да је стање телесног развоја југословенске младежи у том тренутку било изузетно забрињавајуће. Такав став заснивао се на подацима који су говорили да је у средњим школама било тек око 40% добро развијених омладинаца, што је доводило до тога да је 30 до 40% регрута било неспособно за војну службу, а у неким крајевима земље тај проценат је износио и до 70%.¹⁰ Имајући све то у виду, држава је одлучила да у друштвени живот омладине уведе институцију обавезног телесног васпитања. То је подразумевало организовану и систематску акцију за складно усавршавање физичких способности омладине ради одржавања или побољшања здравља, као и за буђење свесности колективитета, дисциплине и солидарности.¹¹

После низа припремних радњи, у јануару 1934. године донет је *Закон о обавезном телесном васпитању*, по којем је телесно васпитање било обавезно за мушку и женску омладину у свим школама

⁷ Архив Југославије (АЈ), фонд 71 – Министарство физичког васпитања народа Краљевине Југославије (МФВН КЈ), фасцикла 1, архивска јединица 1 (71-1-1), *Образложење предлога Закона о обавезном телесном васпитању*.

⁸ N. Žutić, „Militarizacija fizičke kulture u Kraljevini Jugoslaviji 1929–1935”, 110–111.

⁹ АЈ, МФВН КЈ, 71-3-7, *Реферат по питању спровођења Закона о обавезном телесном васпитању*.

¹⁰ АЈ, МФВН КЈ, 71-1-1, *Образложење предлога Закона о обавезном телесном васпитању*.

¹¹ Исто.

ма, као и за сву мушку омладину ван школа од довршене основне школе до навршене 20 године живота.¹² Обавезна настава телесног васпитања школске омладине требало је да се изводи у основним, продуженим и средњим школама, како државним, тако и самоуправним, професионалним и приватним, изузев на Универзитету и њему равним високим школама, и то по наставном плану и програму који је прописао министар физичког васпитања народа.¹³ С друге стране, обавезна настава телесног васпитања за ваншколску омладину требало је да се изводи кроз празничне течајеве, као и кроз рад соколских друштава и чета или удружења и установа којима је циљ рада било телесно вежбање.¹⁴ На тој основи изграђен је целокупни систем, тако да су деца и млади, од поласка у основну школу до одласка у војску, пролазили кроз процес обавезног телесног васпитања.¹⁵

Циљеви, почетак извођења и план и програм рада обавезног телесног васпитања

Основни циљ обавезног телесног васпитања било је физичко, морално и национално подизање омладине. С тим у вези, оно је код својих обвезника требало да: „1) развија националну свест и љубав према Отаџбини, која се испољавала у подношењу свих жртава за њену одбрану; 2) помаже природном развоју организма, одстрањује и спречава штетне утицаје и њихове последице по исти; 3) развија радну способност организма, у првом реду брзину и окретност; 4) формира душевне способности (врлине), особито јаку вољу, од-

¹² Закон је предвидео и постојање могућности ослобађања обвезника од обавезног телесног васпитања, које је могло бити привремено или стално, а у ту сврху донет је и посебан Правилник о оцени способности омладинаца. Обвезници су могли да буду привремено ослобођени своје обавезе у случају обољевања од заразних, унутрашњих или спољашњих акутних или субоакутних болести, као и физичких повреда и то за време болести и опоравка. Своје обавезе трајно су били ослобођени обвезници који су боловали од рака, лимфогрануломатозе, туберкулозних обољења, трахома, терцијалне форме сифилиса са јаким променама и дефектима на костима и кожи, као и они који су имали видно изражен инвалидитет, слепило, глувонемост, срчане мане, епилепсију и све врсте тежих душевних болести. (А), МФВН К), 71-1-2, *Правилник о оцени способности обвезника обавезног телесног васпитања*).

¹³ Више о томе: Милош Масаловић, „Предвојничко васпитање наше школске омладине”, *Ратник*, бр. 5 (1938), 116–122.

¹⁴ „Закон о обавезном телесном васпитању”, *Службене новине Краљевине Југославије*, XVI, бр. 26, 2. 2. 1934, 77.

¹⁵ „Експозе г. др. Ханжека о обавезном телесном васпитању омладине”, *Правда*, 16. 11. 1933, 2.

важност, присутност духа, срчаност, самосавлађивање, смисао за лепоту, другарство, заједницу и осећај дужности и дисциплине; 5) побуђује разумевање за телесно васпитање и хигијену, које су основ здравља; 6) диже општу отпорност и заједничку вредност држављанина будућег браниоца Отаџбине, те га припрема на све тегобе напорне војничке службе.”¹⁶

За држање наставе обавезног телесног васпитања формирану су *празнични течајеви* који су могли да се одржавају само недељом или, у изузетним случајевима, другим даном, који је опет морао да буде неки мањи празник. Уколико би у недељу падао велики државни или верски празник, наставе није било. Питање почетка и трајања наставног часа у празничним течајевима регулисала је месна општинска управа у договору са наставницима и свештеницима, док су у градовима за то морали да буду консултовани и управници празничних школа (трговачких, занатских и осталих). Настава није смела да траје краће од једног и по до два часа. У соколским и другим удружењима, којима је Министарство физичког васпитања народа дало нарочиту дозволу за реализацију те наставе, извођена је према правилницима тих друштава. Наставна година у празничним течајевима требало је да почиње 1. априла једне, и да се завршава 31. марта наредне године.¹⁷

Уредба о оснивању празничних течајева, донета 1. априла 1935. године, предвиђала је да су они морали одмах да се формирају у градовима који су спадали под Закон о градским општинама. У осталим општинама најпре је требало да се створе могућности за успешан рад, па тек затим да се оснују празнични течајеви.¹⁸ Због потребног времена за доношење различитих подзаконских аката, било је предвиђено да настава са ваншколском омладином у градовима, 1935. године, почне са малим закашњењем, односно 2. јуна.¹⁹ Коначно, извођење обавезног телесног васпитања у целој земљи требало је да почне 1. јуна 1937. године.²⁰

¹⁶ АЈ, МФВН КЈ, 71-1-2, *План и програм наставе за ваншколску омладину*.

¹⁷ „Уредба о оснивању и раду празничних течајева и извршењу осталих одредаба Закона о обавезном телесном васпитању”, *Службене новине Краљевине Југославије*, XVII, бр. 77, 1. 4. 1935, 343.

¹⁸ Исто.

¹⁹ Радмило Белић, „Општи значај обавезног телесног васпитања и његови главни принципи”, *Београдске општинске новине (БОН)*, бр. 3–4 (1936), 226.

²⁰ АЈ, МФВН КЈ, 71-10-25, Реферат рађен у Министарству физичког васпитања народа, 7. 9. 1938. године. Од доношења Закона о обавезном телесном васпитању, па до почетка 1937. године, Министарство физичког васпитања народа испитивало је могућности за спровођење организације обавезног телесног васпитања и отпочињања

План и програм наставе превиђао је да су обвезници били подељени према годинама старости у три групе: прву – од 11. до навршене 14, другу – од 15. до навршене 17. и трећу – од 18. до навршене 20. године. Настава је извођена по групама и била је подељена на следеће групе предмета: 1) Морално и национално васпитање, 2) Опште телесно васпитање и 3) Специјално телесно васпитање. Настава за прву групу предмета вршена је по теоријском принципу, док је за преостале две групе извођена практично. Теоријска настава требало је да се, у значајнијем обиму, изводи зими када су услови за практично вежбање били лошији због неповољних временских прилика и недостатка одговарајућег простора.²¹

Дечаци старости од 11 до 14 година највише времена (40%) проводили су у извођењу општег телесног васпитања у које су улазиле вежбе обликовања и учинка, као и пливање, смучање и естетске вежбе. Незнатно мање времена (35%) било је посвећено специјалном телесном васпитању (предвојничкој обуци), које је за дечаке поматутог узраста подразумевало стројеве вежбе, познавање земљишта и карте и игре у пољу. Најмање наставног времена (25%) било је предвиђено за морално и национално васпитање на коме су обвезници стицали знања о краљу, династији Карађорђевића, уједињењу, отаџбини, застави, родољубљу, вери, јединству, послушности, држави и дужностима грађана, величини, пространству и становништву Краљевине Југославије и географији своје бановине, као и личној хигијени, општој чистоћи, храни и пићу, ваздуху и води, заразним болестима и дезинфекцији.²² Како не би утицали на даљи физички развој, план и програм обавезног телесног васпитања је предвиђао да се са најмлађом групом обвезника раде нешто лакше вежбе. У том смислу, требало је избегавати вежбе снаге и истрајности, а нарочито инсистирати на вежбама брзине, окретности и простим вежбама обликовања.²³

Младићи старости од 15 до 17 година су, с друге стране, највише времена (55%) посвећивали специјалном телесном васпитању у које је био укључен и нови предмет – *Настава гађања и руковање оружјем*, којем је била посвећена четвртина укупног наставног времена. Повећање обима времена за извођење специјалног телесног васпитања ишло је на штету општег телесног васпитања, коме је, у

рада. Милош Масаловић, „Обавезно телесно васпитање”, *Ратник*, бр. 3 (1938), 39.

²¹ АЈ, МФВН КЈ, 71-1-2, *Предлог плана и програма наставе за ваншколску омладину*.

²² „План и програм наставе за ваншколску омладину у празничним течајевима”, *Службене новине Краљевине Југославије*, XX, бр. 69, 27. 3. 1937, 200–201.

²³ АЈ, МФВН КЈ, 71-1-2, *Предлог плана и програма наставе за ваншколску омладину*.

односу на најмлађу групу, било посвећено душло краће време (20%). Осим тога, у оквиру вежби учинка много већа пажња посвећена је вежбама бацања, у којима је посебно место заузимало бацање школске ручне бомбе. Време предвиђено за морално и национално васпитање остало је на истом нивоу (25%), с тим да су младићи из ове групе, поред наведених тема, учили и о дисциплини, верности и дужности, дружељубљу и слози, части, храбрости и издржљивости, ратовима за ослобођење и уједињење, као и хигијени на маршу, првој помоћи у несрећним случајевима и бојним отровима.²⁴

Најстарија група обвезника (18–20 година) највише наставног времена (70%) посвећивала је специјалном телесном васпитању. Посебно је уочљиво да је 40% укупног наставног времена било посвећено настави гађања и руковању оружјем, што је значило да су обвезници гађали из пушке. Време за опште телесно васпитање остало је на истом нивоу (20%), с тим да су за ову групу обвезника биле уведене и борилачке вежбе за самоодбрану и разоружавање нападача. За морално и национално васпитање време је скраћено за више од половине, а најстарији обвезници су упознавани са обавезом служења у војсци и устројством војске и морнарице.²⁵ Када се сагледа укупан наставни план и програм за све три старосне групе обвезника, јасно је да је његово тежиште код прве групе било на укупном телесном развоју, а код друге и треће на војничкој обуци.

Органи надлежни за извршење обавезног телесног васпитања

Закон о обавезном телесном васпитању предвидео је за разне установе, организације, друштва, удружења и лица извесна права и дужности у погледу контроле и старања о извршењу телесног васпитања ваншколске омладине. У том смислу, Министарство физичког васпитања народа било је врховно надлештво за управу над обавезним телесним васпитањем у читавој држави. У његовом саставу био је организован и посебан Одсек за обавезно телесно васпитање. Осим тога, при Министарству физичког васпитања народа постојала је и делегација Министарства војске и морнарице, са задатком

²⁴ „План и програм наставе за ваншколску омладину у празничним течајевима”, *Службене новине Краљевине Југославије*, XX, бр. 69, 27. 3. 1937, 200–201.

²⁵ Исто, 202–203.

да координира рад два министарства у области обавезног телесног васпитања. Послове руковођења обавезним телесним васпитањем код банских управа и Управе града Београда вршили су инспектори телесног васпитања, који су били директно подређени бану, односно управнику града Београда.²⁶ После успостављања Бановине Хрватске, донета је Уредба о преносу послова физичког васпитања народа са Министарства на поменуто бановину, која је на свом подручју постала надлежна за врховни надзор над обавезним телесним васпитањем.²⁷ О извршењу обавезног телесног васпитања у срезovima бринули су средњи начелници, по упутствима банске управе.²⁸

Највећи посао обављали су, ипак, одсеци обавезног телесног васпитања по општинама. Њихова дужност била је: а) да сваке године до 1. априла, уз помоћ руковалаца матичних књига и у сарадњи са регрутним одсеком, израде главне спискове свих омладинаца који су подлежали обавезном телесном васпитању; б) да среде и уреде потребне просторије и земљишта за одржавање наставе празничних течајева; в) да врше надзор над уредним и редовним одржавањем празничних течајева и лекарских прегледа и да се старају о одржавању реда и дисциплине у течајевима; г) да израђују и подносе на одобрење градској управи пројекат буџета одсека; д) да рукују фондом празничних течајева и чине предлоге за утрошак новца; ђ) да редовно уносе промене у спискове обвезника обавезног телесног васпитања; е) да стално одржавају везу са друштвима и удружењима на територији градске општине, којима је Министарство физичког васпитања народа одобрило извођење обавезне телесне наставе, ради контролисања обвезника пријављених да су чланови тих друштава, као и да обвезнике који би напустили друштва уводе у наставу при празничним течајевима; ж) да сарађују са наставницима празничних течајева, одређују замене спреченима за час, стављају им на располагање уџбенике, упуте и наређења надлежних власти, које се односе на наставу и, у споразуму с њима, врше поделу наставника на групе у оквиру течајева; з) одржавају везу са свим надлежним властима у складу са Законом о обавезном телесном васпитању и по њиховом

²⁶ АЈ, МФВН КЈ, 71-1-1, Предлог закона о Управи телесног васпитања, са образложењем, Акт Министарства физичког васпитања народа, пов. о. Бр. 278, од 26. 11. 1936. године.

²⁷ АЈ, МФВН КЈ, 71-2-4, Уредба о преносу послова физичког васпитања народа.

²⁸ АЈ, МФВН КЈ, 71-1-1, Предлог закона о Управи телесног васпитања, са образложењем, Акт Министарства физичког васпитања народа, пов. о. Бр. 278, од 26. 11. 1936. године.

захтеву дају или припремају потребне одговоре, реферате и предлоге; и) воде инвентар канцеларијског материјала и прибора, справа и средстава за вежбу обвезника празничних течајева, старају се о њиховом чувању и исправности; ј) чине предлоге о казнама обвезника, родитеља, старатеља, послодаваца и осталих лица у смислу Закона о обавезном телесном васпитању.²⁹

Шеф одсека морао је да руководи свим пословима одсека и да даје правац раду у смислу Правилника о организацији и пословању одсека, Закона о обавезном телесном васпитању и Уредбе о оснивању и раду празничних течајева, тј. да практично изводи све наведене послове намењене целом одсеку. Благајник Фонда празничних течајева имао је дужност да води рачуна да се средства троше искључиво на издржавање празничних течајева, да тачно и уредно води све књиге и да сваку суму новца, одмах по пријему, предаје по књизи на чување Поштанској штедионици или Државној хипотекарној банци. Осим тога, у сарадњи са шефом одсека, требало је да израђује и предлог буџета, да тачно и прецизно води инвентар и стара се о чувању и одржавању справа и осталих средстава за наставу у празничним течајевима. Значајну дужност имао је и лекар који је учествовао у комисији за оцену способности обвезника и уносио податке у спискове антропометријског мерења и вршио повремене прегледе ради евентуалног ослобођења појединих обвезника од одређених вежби или ради хигијенских мера. Поред шефа, благајника и лекара, у одсецима су радили и писари и служитељи.³⁰

Питање наставног кадра

Почетак извођења обавезног телесног васпитања захтевао је нужно и образовани наставни кадар. У почетку је био регрутован углавном из редова учитеља основних школа, што се показало као лоша пракса. Због тога се решавање тог питања појавило као један од кључних услова за ваљано извођење наставе, како у школама, тако и у празничним течајевима. Како би се дошло до потребног броја стручних наставника, министар физичког васпитања народа је, током јесени 1935. године, донео решење да се у Београду оснује

²⁹ АЈ, МФВН КЈ, 71-1-2, Правилник о организацији и раду отсека обавезног телесног васпитања општине.

³⁰ АЈ, МФВН КЈ, 71-1-2, Упутства за рад отсека обавезног телесног васпитања општине.

Школа за телесно васпитање. Према замисли надлежних, она је требало да има неколико задатака: а) да припрема наставнике телесног васпитања за све школе и стручњаке за поједине гране телесног васпитања; б) да припрема официре војске и морнарице за наставу телесног вежбања у војним школама и у јединицама војске и морнарице; в) да врши научна истраживања на пољу телесног васпитања и да добијеним резултатима усавршава систем и методу телесног васпитања; г) да приређује течајеве за спремање стручног особља за рад у војсци и морнарици, у празничним течајевима основаним по Закону о обавезном телесном васпитању; д) да приређује јавна предавања из области моралног, националног и телесног васпитања.³¹

Међутим, одлуком Главне контроле Краљевине Југославије, од 28. октобра 1935. године, Уредба о школи за телесно васпитање у Београду стављена је ван снаге. Образложење такве одлуке имало је неколико тачака. Најпре, проблем је био у томе што је новооснованој школи дат ранг факултета, што се могло учинити само специјалним законом, а никако уредбом. Осим тога, Уредба је била противна Чиновничком закону, као и Закону о државном рачуноводству. И, на крају, она није могла да се донесе на основу једног решења већ само на основу законског овлашћења.³²

На тај начин питање школовања наставног кадра је одложено, упркос важности које је имало за свеукупан процес извођења обавезног телесног васпитања. Током 1937. године, на лоше стање у том погледу скренула је пажњу и београдска *Правда*, чији су новинари указали на потребу школовања око 500 до 600 младих квалификованих васпитача. Изнет је и забрињавајући податак да је у читавој Краљевини Југославији у том тренутку постојало тек девет квалификованих наставника и наставница телесног васпитања, који су своје школовање завршили у иностранству.³³ У свом експозеу у Народној скупштини, у марту 1937. године, др Јосип Рогић, министар физичког васпитања народа, упозорио је на неопходност хитног оснивања Школе за телесно васпитање и за ту сврху тражио суму од 750.000 динара. Том приликом навео је и да једино Југославија и Ал-

³¹ „Уредба о школи за телесно васпитање у Београду”, *Службени војни лист*, бр. 40, 17. октобар 1935, 1766–1767.

³² „Решење о оснивању 'Школе за телесно васпитање' стављено ван снаге”, *Службене новине Краљевине Југославије*, XVII, бр. 261, 11. 11. 1935, 1006.

³³ „У нашој земљи стално се говори о систематском телесном васпитању, а имамо свега девет квалификованих наставника”, *Правда*, XXXIII, бр. 11630, 8. 3. 1937, 13.

банија од свих европских земаља нису имале такву школу, што је, по његовом мишљењу, било поражавајуће.³⁴

Упркос хитности, то питање је и даље било пролонгирано. Његово решавање почело је тек у октобру 1938. године, оснивањем једногодишњих течајева за припрему наставника телесног васпитања по школама и стручног особља за рад у празничним течајевима. На конкурс за школовање могла су да се јаве лица која су имала сведочанство о положеном вишем течајном испиту у средњим школама и нису била старија од 26 година. Предност су имали грађани са положеним испитом за резервног официра.³⁵ Непуних пола године касније, у марту 1939, донета је Уредба са законском снагом о Школи за телесно васпитање, која је тим актом основана као виша стручна школа у рангу Више педагошке школе и била је непосредно под врховном управом и надзором министра физичког васпитања.³⁶ Тек тада је то питање решено на задовољавајући начин, онако како су захтевале стварне потребе.

Школа је свечано отворена 10. октобра 1939. године, када је и почела са образовањем прве генерације слушалаца.³⁷ Њен задатак је био: а) да спрема наставнике и наставнице телесног васпитања за све школе, као и стручњаке за поједине гране телесног васпитања; б) да врши стручна и научна истраживања на пољу телесног васпитања и да добијеним резултатима усавршава систем и методу телесног васпитања; в) да приређује течајеве за спремање стручног особља за телесно васпитање. Школовање је трајало две године, мада је министру физичког васпитања народа била остављена могућност и да га продужи.³⁸

С обзиром на велике потребе за наставним кадром, нарочито у празничним течајевима, Министарство физичког васпитања је, 1940. године, донело одлуку да се и даље повремено могу одржавати краћи течајеви за наставнике за обавезно телесно васпитање. На њих је требало да буду упућена она лица, тј. учитељи који су могли

³⁴ „Експозе министра физичког васпитања г. др. Рогоћа”, *Време*, XVII, бр. 5441, 9. 3. 1937, 4.

³⁵ „Правилник о једногодишњем течају за спремање наставника телесног васпитања по школама”, *Службене новине Краљевине Југославије*, XX, бр. 248, 29. 10. 1938, 1209.

³⁶ „Уредба са законском снагом о Школи за телесно васпитање”, *Службене новине Краљевине Југославије*, XXI, бр. 70, 28. 3. 1939, 266.

³⁷ „Школа за телесно васпитање у Београду”, *БОН*, бр. 10 (1939), 666.

³⁸ „Уредба са законском снагом о Школи за телесно васпитање”, *Службене новине Краљевине Југославије*, XXI, бр. 70, 28. 3. 1939, 266.

или су већ изводили наставу у празничним течајевима. Основни задатак оваквог вида школовања наставног кадра био је да слушаоце упозна са градивом и начином извођења обавезног телесног васпитања.³⁹

Упркос свим напорима Министарства физичког васпитања народа да се ово питање реши на ваљан начин, резултати су изостали. У највећем броју случајева, наставу у празничним течајевима су у периоду од 1935. до 1941. године изводили наставници који су били необучени и недовољно образовани за ту улогу. Примера ради, у Дунавској бановини је 1938. године било 1395 наставника обавезног телесног васпитања у празничним течајевима, од којих је само њих 62 или 4,44% имало завршен наставни течај.⁴⁰ Због тога су и резултати рада били ограничени.

Материјално обезбеђење рада

Законски систем био је у теорији идеалан, али у пракси није функционисао, јер није било материјала, контроле, стручног особља и потребних терена и зграда, како би процес рада могао у потпуности да се спроводи. Наиме, материјал, вежбалишта и вежбаонице требало је да обезбеде општине, које, због недостатка средстава, то нису биле у могућности. Чак ни велики градови у Краљевини Југославији, осим неколико соколских вежбалишта и вежбаоница и спортских игралишта, која су била део приватних друштава, нису располагали одговарајућим теренима и зградама, уређеним специјално за извођење обавезног телесног васпитања.⁴¹

³⁹ „Правилник течајева Министарства физичког васпитања народа за спремање наставника обавезног телесног васпитања”, *Службене новине Краљевине Југославије*, XXII, бр. 164, 20. 7. 1940, 1309–1310.

⁴⁰ АЈ, МФВН КЈ, 71-10-25, Преглед бројног стања течајева, обезника и наставника О. Т. В. у Дунавској бановини, стање на дан 1. маја 1938. године.

⁴¹ „И поред великог броја школа у Београду, било је свега неколико вежбаоница – сала за телесно вежбање; летњих вежбалишта није било, изузев неколико соколских летњих вежбалишта и спортских игралишта, која нису изграђивана за ове сврхе, а поред тога била су заузета и претрпана. Код оваквог стања Отсек (за обавезно телесно васпитање) је био приморан да зими за рад својих празничних течајева користи неколико вежбаоница у гимназијским зградама и соколским домовима, а у већем броју и обичне школске учионице. За време лета морало се радити по двориштима основних школа и по другим празним просторима, који нимало нису били погодни за овакав рад.” (Боривоје П. Вучковић, „Обавезно телесно васпитање у Београду: Прва јавна вежба и освећење првог вежбалишта”, *БОН*, бр. 9 (1940), 792).

Због тога је Коста Петровић, члан саветодавног одбора Министарства физичког васпитања народа, у току 1934. године предложио да се донесе Закон о вежбалиштима. Тај предлог је полазио од става да је свака општина била дужна да, у року од десет година, за потребе свог становништва изгради одговарајућа вежбалишта, и то: посебна вежбалишта и посебне вежбаонице, скупна вежбалишта и скупне вежбаонице, спортска борилишта, спортске паркове са стадионом и остала потребна вежбалишта. Како би се та идеја реализовала, свака општина је најпре требало да изради „план вежбалишта” према којем би се осигуравала потребна материјална средства у општинским буџетима.⁴² Међутим, услед недостатка новчаних средстава којима су општине располагале, овај законски предлог је остао мртво слово на папиру, а проблем недостатка простора за вежбање и даље је остао нерешен.

Нови покушај системског решавања овог проблема уследио је током 1938. године када је Министарство физичког васпитања народа, на основу Финансијског закона за 1938/1939. годину, донело Правилник о оснивању специјалног фонда за подизање стадиона и спортских вежбалишта у држави. У фонд је требало да се слива 25% износа свих такси од манифестација које су организовала витешка и спортска друштва, укључујући и продате улазнице. Осим тога, требало је да буду уплаћени и сви неутрошени редовни буџетски кредити за исте намене, као и различите дотације по буџету Министарства физичког васпитања народа. И, на крају, фонд су могли да помажу и појединци, као и приватна витешка и спортска друштва. Новац из фонда могао је да почне да се користи за намењене сврхе тек пошто би цифра достигла 10.000.000 динара.⁴³ Упркос томе, проблем вежбалишта остао је нерешен практично све до почетка Другог светског рата. О томе сликовито говори и чињеница да је Београд, као престоница државе, прво летење вежбалиште за обавезно телесно васпитање добио тек у септембру 1940. године.⁴⁴

Према одредбама закона о обавезном телесном васпитању, општине су биле задужене и за исплаћивање хонорара наставницима. Међутим, због оптерећености другим издацима, већина општи-

⁴² АЈ, МФВН КЈ, 71-1-1, Предлог инг. Петровића Косте, члана Саветодавног одбора МВФН.

⁴³ АЈ, МФВН КЈ, 71-1-2, Правилник о оснивању специјалног фонда за подизање стадиона и спортских вежбалишта у држави.

⁴⁴ Б. П. Вучковић, „Обавезно телесно васпитање у Београду”, 793.

на није била способна да подмирује те трошкове, пошто није могла да одвоји ни најмању суму за куповину канцеларијског материјала, а камоли за хонорисање наставника. Због тога су они веома често обустављали рад у празничним течајевима. Тако је, на пример, у Вла-сотиначком срезу, крајем 1940. године, због неисплаћених надокна-да наставницима прекинут рад у 41 од 43 празнична течаја колико их је укупно било.⁴⁵

Поред општина, за део материјалног обезбеђења било је задужено Министарство војске и морнарице, које је требало да обезбе-ди оружје и другу потребну војну опрему. Међутим, ни то није текло глатко, па је настава из специјалног телесног васпитања, тј. предвој-ничка обука, углавном реализована непотпуно. Употреба дрвених пушака за извођење обуке није дала повољне резултате, с обзиром на то да се с њима није могла вршити обука у нишањењу и окидању, као ни опис пушке због недостатка потребних делова. Осим тога, об-везници нису обављали ни гађања која су била предвиђена усвоје-ним планом и програмом рада. Уз све то, дрвеним пушкама је распо-лагао само мањи број градских општина.⁴⁶

Због тога је почетком 1939. године Министарство физичког вас-питања народа започело са израдом пројекта Правилника за изда-вање убојног материјала организацијама обавезног телесног васпи-тања школске и ваншколске омладине. Готово две године је трајала преписка између Министарства физичког васпитања, с једне, и Ми-нистарстава војске и морнарице и унутрашњих дела, с друге стране. Иако су надлежни у Министарству физичког васпитања сматрали да би овој ствари требало дати приоритет, јер је, према њиховом миш-љењу, крајњи циљ обавезног телесног васпитања била у суштини предвојничка обука омладине, питање усвајања Правилника и поде-ла наоружања празничним течајевима ишла је веома споро.⁴⁷

Иако Правилник није био усвојен, 22. фебруара 1941. године ми-нистар војске и морнарице, армијски генерал Петар Пешић издао је наређење да се „у циљу спровођења предвојничке обуке код те-чајева обавезног телесног васпитања на подручју државе ван Бано-вине Хрватске и Словеначке, а у духу закона о обавезном телесном

⁴⁵ АЈ, МФВН КЈ, 71-10-25, Акт Општег одељења МФВН, О. бр. 625 од 5. 2. 1941. године.

⁴⁶ АЈ, МФВН КЈ, 71-12-29, Министарство физичког васпитања народа – Врховној инспекцији Војне силе, бр. 5096, од 30. јула 1940. године.

⁴⁷ Исто.

васпитању и Уредбе о оснивању и раду празничних течајева Министарству физичког васпитања народа изда привремено на услугу до 30.000 пушака 11 mm старог модела".⁴⁸ Међутим, било је већ касно за расподелу пушака, пошто због рата нова наставна година није ни почела.

Рад празничних течајева и предлози за њихово побољшање

Историја нас учи да је свака нова институција, без обзира на њен значај, по правилу наилазила на тешкоће, пре свега због неразумевача и урођеног конзерватизма човечанства. Стога није необично што је и обавезно телесно васпитање ваншколске омладине у југословенском друштву каткад наилазило на веома јак отпор средине, ненавикнуте да без велике реакције прихвата корените реформе друштвеног живота.⁴⁹

Као што је већ наведено, изузев у градским општинама, празнични течајеви требало је да започну своје активности тек у јуну 1937. године. Резултати њиховог рада разликовали су се од бановине до бановине, због различитих проблема, како субјективне, тако и објективне природе. Најбољи резултати постигнути су у Дравској, Дринској, Дунавској и Моравској бановини, као и на територији Управе града Београда, у којима је током 1937. и у мањој мери 1938. године извршена организација обавезног телесног васпитања у готово свим срезовима и градским поглаварствима.⁵⁰ Примера ради, у Дринској бановини је до краја 1937. године у 25 срезова и 4 градска поглаварства већ радило 482 празнична течаја. До половине 1938. године отпочео је рад и код осталих 12 срезова и 3 градска поглаварства.⁵¹ Нешто слабије резултате постигле су Зетска и Врбаска ба-

⁴⁸ АЈ, МФВН КЈ, 71-12-29, Акт Ђенералштабног одељења Министарства војске и морнарице, пов. бр. 1263, од 22. 2. 1941. године.

⁴⁹ Радмило Белић, „За правично разумевање проблема физичког васпитања народа”, *БОН*, бр. 3 (1938), 138.

⁵⁰ АЈ, МФВН КЈ, 71-10-25, Извештај о обавезном телесном васпитању Краљевске банске управе Моравске бановине, бр. 6, од 11. 1. 1938. године; Исто, Периодично порочио о изведби организације обвезне телесне взгоје Краљевске банске управе Дравске бановине, бр. 5/52, од 15. 4. 1938. године; Исто, Други периодични извештај о обавезном телесном васпитању Краљевске банске управе Дунавске бановине, бр. 155/38, од 13. 4. 1938. године.

⁵¹ АЈ, МФВН КЈ, 71-10-25, Периодични извештај о организацији обавезног телесног васпитања Краљевске банске управе Дринске бановине.

новина у којој је до половине 1938. године настава била непотпуно организована.⁵² Истовремено, у Савској, Приморској и Вардарској бановини резултати су били веома лоши. До краја 1937. године у њима није био организован готово ниједан празнични течај, нити су били постављени наставници обавезног телесног васпитања.⁵³ После истраге, коју су спровеле власти Приморске бановине, показало се да су оне општине у којима је на власти била Хрватска сељачка странка заузеле пасиван став према извршењу својих обавеза. Такође, констатовано је да је врх ХСС наредио својим члановима да „не смију нити судјеловати нити ишта допринашати за извршење Закона о обавезном тјелесном васпитању, па ако би народ и хтио судјеловати, да и у том случају заузму опћине пасиван став”⁵⁴, а слично је било и у Савској бановини. С друге стране, у Вардарској бановини су лоше стање у погледу припрема за извођење обавезног телесног васпитања правдали „специјалним приликама на југу” и чињеницом да је већина срезова била планинског типа, са малим раштрканим селима и slabим саобраћајним везама.⁵⁵

Уместо да су резултати на пољу организације обавезног телесног васпитања били бољи, они су временом слабили. О томе сведочи и један извештај инспектора обавезног телесног васпитања из Зетске бановине: „Организација је у почетку наишла како код народа, тако и код обвезника, на врло добар пријем, те је и рад за извесно време правилно функционисао. Међутим, доцније, током времена, интересовање и одзив почели су да слабе. Сва настојања, да се интересовање и рад одржи у првобитном стању нису помогла, те је стање празничних течајева доведено у питање. Постоји опасност да се рад код већине организованих течајева обустави, ако Министарство у најкраћем року не буде пружио материјалну помоћ, која је главни

⁵² АЈ, МФВН КЈ, 71-10-26, Годишњи извештај Краљевске банске управе Зетске бановине, отв. бр. 96/39, од 21. 4. 1939. године.

⁵³ АЈ, МФВН КЈ, 71-10-25, Обавезно тјелесно васпитање – периодични извештај Краљевске банске управе Приморске бановине, бр. 3866/37 од 4. јануара 1938. године; АЈ, МФВН КЈ, 71-10-26, Извештај о раду на обавезном телесном васпитању, Краљевске банске управе Вардарске бановине, бр. 3190, од 31. јануара 1939. године; АЈ, МФВН КЈ, 71-10-26, Празнични течајеви за физичко васпитање, Акт Краљевске банске управе Савске бановине, пов. бр. 1264, од 6. 3. 1939. године.

⁵⁴ АЈ, МФВН КЈ, 71-10-25, Периодични извештај о спровођењу организације обавезног физичког васпитања Краљевске банске управе Приморске бановине, бр. 8068/38, од 7. 4. 1938. године.

⁵⁵ АЈ, МФВН КЈ, 71-10-25, Извештај о раду на обавезном телесном васпитању Краљевске банске управе Вардарске бановине, бр. 810, од 10. 1. 1938. године.

услов за даљу организацију и одржавање празничних течајева”.⁵⁶ Да овакав извештај није био без основа, јасно показују и подаци који говоре да је, изузимајући територију Бановине Хрватске и Дравске бановине, у осталом делу Југославије, крајем 1940. године, радило свега 1930 течајева од предвиђених 4075, што је било мање од половине, тј. 47,36%.⁵⁷

Упркос оснивању празничних течајева и могућим законским санкцијама, велики број обвезника избегавао је обавезно телесно васпитање. Процентуални однос уписаних и присутних обвезника разликовао се од општине до општине, у зависности од тога колико су локалне власти строго примењивале предвиђене законске казне. Примера ради, у Новом Саду је, 1940. године, на празничне течајеве долазило тек око 50% обвезника, што су власти сматрале успехом, с обзиром на то да је ранији годишњи максимум посете био око 35%. Како би се изборили да што већи број обвезника похађа наставу у празничним течајевима, банске, среске и општинске власти прибегавале су различитим мерама. Тако су власти Новог Сада прописале да ниједан омладинац не може да „ступи на посао као ученик или да буде ослобођен као помоћник или да промени место и посао, ако пред својим јавним сталешким удружењем, не би писменом потврдом доказао да је удовољио обавези телесног васпитања”, што се у пракси показало као једна корисна принудна мера.⁵⁸ С друге стране, на територији града Београда, за коју постоје најкомплетнији подаци, празничне течајеве је од средине 1935. до краја 1940. године посећивало у просеку од 20% до 50% уписаних омладинаца, што су надлежне власти сматрале као „недовољно”.⁵⁹

Једна од мера којом је требало популарисати обавезно телесно васпитање код омладине биле су и олакшице у погледу обавезе службења у кадру. Таква могућност била је предвиђена у Закону из 1934. године, којим је министру војске и морнарице дато овлашћене да донесе посебну уредбу којом би то било дефинисано.⁶⁰ Упркос томе,

⁵⁶ АЈ, МФВН КЈ, 71-10-26, Годишњи извештај Краљевске банске управе Зетске бановине, отв. бр. 96/39, од 21. 4. 1939. године.

⁵⁷ АЈ, МФВН КЈ, 71-12-29, Министарство физичког васпитања народа – Министарству војске и морнарице, бр. 7438, од 23. 10. 1940. године.

⁵⁸ АЈ, МФВН КЈ, 71-5-16, Градско поглаварство Нови Сад – Краљевској банској управи Дунавске бановине, Т. В. бр. 353/1940, од 30. 3. 1940. године.

⁵⁹ АЈ, МФВН КЈ, 71-10-25, Акт Општег одељења Градског поглаварства Београд, бр. 5453, од 14. 2. 1941. године.

⁶⁰ АЈ, МФВН КЈ, 71-1-1, Закон о обавезном телесном васпитању, 17. 01. 1934. године.

ниједан од министара војске и морнарице није искористио своје право. Оправдање за то налазили су у чињеници да је обавезно телесно васпитање почело да се изводи у већој мери тек од 1937. године, када је у изради био пројекат Закона о народној војсци, којим нису биле предвиђене никакве олакшице у погледу служења у кадру ни за једну категорију регрута. Међутим, пошто је тај пројекат одбачен, Министарство физичког васпитања народа израдило је, у јулу 1940. године, предлог Уредбе о олакшицама у погледу служења у кадру за обвезнике обавезног телесног васпитања и послао га Министарству војске и морнарице на одобрење.⁶¹

Пројекат уредбе предвиђао је три олакшице: 1) отпуштање регрута из кадра пре одслужења рока на који је по Закону о устройству војске и морнарице регрутован, 2) првенство за добијање дужег одсуства и 3) првенство при пријему у подофицирске и војнозанатлијске школе. Право на ове олакшице имали су они регрути који су редовно похађали наставу обавезног телесног васпитања у празничним течајевима у непрекидном трајању од најмање пет година и са успехом положили завршни испит. Овај испит обвезници су требали да полажу у касарнама војних јединица, и то 2 до 7 дана по ступању у стални кадар. Било је предвиђено да се испити обављају по основним јединицама и пред комисијом коју су сачињавали: водник основне јединице, командир основне јединице и првопретпостављени старешина. Испит је требало да се обавља теоријски и практично. За предмете морално васпитање, хигијена и бојни отрови био је предвиђен само теоријски испит, док је за предмете: стројеве вежбе, опис и чување пушке и опис муниције, руковање пушком и ставови за извођење гађања, настава гађања, познавање земљишта, борбени део, маршевање, логоровање и служба везе био предвиђен комбиновани теоријско-практични испит.⁶²

Међутим, тадашњи министар војске и морнарице, армијски генерал Милан Недић одбио је овај предлог. Образлажући своју одлуку он је у писму министру физичког васпитања народа истакао да је непосредно пре подношења овог предлога војни рок пружен на 24 месеца, па да би његово скраћивање било противно таквој одлуци. Осим тога, он је сматрао да би у наредним годинама, пошто би се

⁶¹ АЈ, МФВН КЈ, 71-1-2, Акт Врховне инспекције војне силе Краљевине Југославије, Наставно одељење Генералштаба б. н. бр. 3380 од 11.12.1940. године.

⁶² АЈ, МФВН КЈ, 71-1-2, Предлог Уредбе о олакшицама у погледу обавезе служења у кадру за свршене обвезнике обавезног телесног васпитања ваншколске омладине, 11. 7. 1940. године.

обавезно телесно васпитање потпуно спровело у живот, сви регрути имали право на скраћење војног рока. По његовом мишљењу, на тај начин појавила би се једна нелогичност „јер би се они, који су прошли кроз предвојничку обуку и тако се припремили за војника, отпуштали кућама онда, када су у војсци најпотребнији као старешине. Војна сила би се на тај начин лишавала оних најбољих, а на њихова места као старешине, морали би се постављати они лошији, који нису прошли кроз предвојничку обуку”. Уз то, његов став је био да би олакшице ишле и на штету ратне увежбаности повлашћених лица, као и да би оне смањиле национално-војнички морал у народу.⁶³

У периоду од 1937. до 1940. године било је и других предлога за побољшање рада празничних течајева. Тако су инспектори Вардарске и Дунавске бановине предлагали да се од обавезе ослободе становници пасивних и сиромашних крајева, као и они омладинци који су живели искључиво од прихода за физички рад код других лица.⁶⁴ С друге стране, став инспектора Врбаске бановине био је да телесно васпитање сеоске омладине треба изводити поступно и у мери у којој је за извођење те наставе било способних и стручних наставника. Он је сматрао да се завођење опште обавезе без нарочито оспособљених и стручних наставника показало као неизводљиво, али и штетно, јер на тај начин не би био постигнут циљ рада.⁶⁵

Инспектор Савске бановине је сматрао да проблем представља и могућност да се настава обавезног телесног васпитања изводи изван празничних течајева, кроз рад „Сокола” или неког другог удружења. Због тога је предлагао да се настава телесног васпитања за ваншколску омладину изводи искључиво у празничним течајевима, наводећи неколико разлога за то: „1) једнообразност наставе; 2) изједначавање омладине ван школе у дужностима према Отаџбини; 3) дебарасирање соколских друштава и осталих друштава у којима се врши физичка обука ове обавезе ради постављања истих у могућност што бољег извођења чисто соколске наставе.” Већи број инспектора сматрао је да трајање обавезног телесног васпитања треба скратити на пет или чак

⁶³ АЈ, МФВН КЈ, 71-1-2, Министар војске и морнарице генерал Милан Недић – министру физичког васпитања народа Душану Пантићу, пов. бр. 12345 од 2. септембра 1940. године.

⁶⁴ АЈ, МФВН КЈ, 71-1-1, Примедбе на Закон о обавезном телесном васпитању (1937-1940); Nikola Mijatov, *Sport u službi socijalizma: Jugoslovensko iskustvo 1945-1953*, (Beograd: Institut za savremenu istoriju, Čigoja štampa 2020), 44.

⁶⁵ АЈ, МФВН КЈ, 71-1-1, Примедбе на Закон о обавезном телесном васпитању (1937-1940).

две године, тј. да она буде обавезна за ваншколску омладину тек од навршених 15 или 18 година.⁶⁶ Међутим, сви ови предлози остали су мртво слово на папиру, пошто их је почетак Другог светског рата у Краљевини Југославији ставио *ad acta*. Предвојничка обука омладине почела је поново да се изводи тек по завршетку рата, тј. 1948. године, када су неки од ових предлога, а посебно онај о скраћивању трајања обавезе, били усвојени од нових власти.⁶⁷

Упркос недостатку материјалних средстава и великом изостанку обвезника са наставе, рад у празничним течајевима у највећој мери је извршаван према плану и програму општег телесног, моралног и националног васпитања. Највише недостатака уочено је у извођењу специјалног телесног васпитања, тј. предвојничке обуке, а највећи проблем представљао је недостатак наоружања. Ипак, одређене, углавном градске општине, решиле су и тај проблем. Наиме, пошто је одлука о додељивању пушака од стране Министарства војске и морнарице стигла касно, општине су за своје празничне течајеве користиле пушке стрељачких удружења. Тако је приликом контроле рада обавезног телесног васпитања у Панчеву утврђено да су сви обвезници обрадили предвиђено градиво, укључујући и обуку са наоружањем.⁶⁸ У појединим местима обвезници су извршили и бојева гађања. Тако је у Новом Саду, средином октобра 1940. године, 140 обвезника у 7 празничних течајева извршило бојево гађање, истина са веома слабим успехом, јер је у мети завршило свега 36,59% испалених метака.⁶⁹ Гађање су извршили и обвезници из Београда и Скопља, који су, према извештајима, постигли „врло леп резултат”.⁷⁰

Закључак

Тридесетих година прошлог века европски континент је стрепео од новог рата, па су готово све земље посебну пажњу посвећивале

⁶⁶ Исто.

⁶⁷ Више о томе: Marko B. Miletić, „Predvojnička obuka u Jugoslaviji 1948–1958”, *Istorija 20. veka*, br. 1 (2022), 129–148.

⁶⁸ АЈ, МФВН КЈ, 71-10-25, Извештај о обиласку града Панчева.

⁶⁹ АЈ, МФВН КЈ, 71-5-16, Преглед бојног гађања обвезника О. Т. В. у Новом Саду, на дан 13. и 14. октобра 1940. године.

⁷⁰ АЈ, МФВН КЈ, 71-10-25, Акт Општег одељења Градског поглаварства Београд, бр. 5453, од 14. 2. 1941. године; АЈ, МФВН КЈ, 71-10-26, Годишњи извештај о раду отсека за обавезно физичко васпитање народа градског поглаварства у Скопљу у току наставне године 1937/38, бр. 750, од 8. 7. 1938. године.

ратним припремама. С тим у вези, тежиште је било на физичкој и војној припреми омладине. Краљевина Југославија, која се суочавала са великим бројем регрута неспособних за војну службу, прикључила се европском тренду, пошто је одлучила да у друштвени живот ђака и ваншколске омладине уведе институцију обавезног телесног васпитања. У ствари, радило се о предвојничкој обуци. Иако је законско решење у теорији било идеално, оно је у пракси показало низ слабости које нису дозволиле развој обавезног телесног васпитања. Неколико кључних проблема законодавац је превидео. Најпре, недостајао је образовани наставни кадар, који је требало да изводи наставу са обвезницима. Осим тога, закон је превелики терет пребацио на општине, које нису биле у стању да реше све проблеме организације обавезног телесног васпитања, пре свега материјалне, с обзиром на то да су биле задужене да обезбеде простор и исплате надокнаде наставницима. Ни војска није учинила све што је било потребно како би помогла да се настава предвојничке обуке изведе на што бољи начин, с обзиром на то да је опремање течајева наоружањем решено тек пред почетак Априлског рата. И, на крају, омладина је на све начине настојала да избегне нову обавезу, па је празничне течајеве похађало испод половине обвезника. Због свега тога, ни постигнути резултати нису били задовољавајући.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Извори:

Архив Југославије (АЈ)

Фонд 71 - Министарство физичког васпитања народа

Војни архив (ВА)

Пописник 17, Архива Војске Краљевине СХС/Југославије

Штампа и периодика

Београдске општинске новине, 1936, 1938–1940.

Време, 1937.

Правда, 1933, 1937.

Ратник, 1930–1933, 1937–1938.

Службене новине Краљевине Југославије, 1934, 1935, 1937–1940.
Службени војни лист, 1935.

Литература:

Б. А. „Васпитање омладине и њена предкадровска обука: Поводом чланка ђенерала Вегана 'Омладина'”, *Ратник*, бр. 4 (1937), 14–31.

Белић, Радмило. „Општи значај обавезног телесног васпитања и његови главни принципи“. *Београдске општинске новине*, бр. 3–4 (1936), 225–230.

Белић, Радмило. „За правично разумевање проблема физичког васпитања народа“. *Београдске општинске новине*, бр. 3 (1938), 138–142.

Виторф, Никола А. „Војна обука ван кадра: Предкадровска обука”, *Ратник*, бр. 4 (1938), 24–41.

Вучковић, Боривоје П. „Обавезно телесно васпитање у Београду: Прва јавна вежба и освећење првог вежбалишта“. *Београдске општинске новине*, бр. 9 (1940), 792–796.

Денда, Далибор. *Шлем и шајкача: Војни фактор и југословенско-немачки односи (1918–1941)*. Нови Сад: Матица српска, 2019.

Žutić, Nikola. „Militarizacija fizičke kulture u Kraljevini Jugoslaviji 1929–1935”. *Istorija 20. veka*, VI, br. 1–2 (1988), 109–124.

Žutić, Nikola. *Sokoli: Ideologija u fizičkoj kulturi Kraljevine Jugoslavije 1929–1941*. Београд: Angrotrade, 1991.

Кнежевић, Стеван К. „Соко Краљевине Југославије и наше дужности”. *Ратник*, бр. 3 (1930), 98–106.

Кнежевић, Стеван К. „Војска и соколство”. *Ратник*, бр. 11 (1931), 104–113.

Масаловић, Милош. „Обавезно телесно васпитање”, *Ратник*, бр. 3 (1938), 35–44.

Масаловић, Милош. „Предвојничко васпитање наше школске омладине”, *Ратник*, бр. 5 (1938), 116–122.

Мijatov, Nikola. *Sport u službi socijalizma: Jugoslovensko iskustvo 1945–1953*. Београд: Institut za savremenu istoriju, Čigoja štampa 2020, 44.

Miletić, Marko B. „Predvojnička obuka u Jugoslaviji 1948–1958”. *Istorija 20. veka*, XL, br. 1 (2022), 129–148.

Милорадовић, Стојан. „Војно васпитање италијанске омладине”. *Ратник*, бр. 12 (1932), 54–63.

Милорадовић, Стојан. „Неколико посматрања о спреми младежи за војску путем спорта код Немаца и преко соколства код нас”. *Ра-тник*, бр. 6 (1933), 13–30.

Dr. Marko B. Miletić, Research Associate
Institute for Contemporary History
Belgrad, Republic of Serbia
E-mail: marko.miletic@gmail.com

COMPULSORY PHYSICAL EDUCATION: HIDDEN PRE-MILITARY TRAINING IN THE KINGDOM OF YUGOSLAVIA

(Summary)

In the 1930s, the European continent was dominated by the fear of a new war, so almost all countries began to pay special attention to war preparations. In this context, great attention was paid to youth and their physical and military training. The Kingdom of Yugoslavia, faced with many recruits unfit for military service, joined the European trend by introducing compulsory physical education into the social life of students and out-of-school youth. This wording concealed the true nature of the new institution, namely pre-military education. Although the legislative solution was ideal in theory, in practice it had several weaknesses that did not allow the development of compulsory physical education. The legislature overlooked several important issues. First, there was a lack of trained teachers to teach the inmates. In addition, the law placed an excessive burden on the municipalities, which were unable to solve all the problems of organizing compulsory physical education, especially the material ones, since they were responsible for providing space and compensating teachers. The army also did not do everything in its power to provide the best possible support for pre-military training especially since the question of equipping the courses with weapons was not settled until before the April War began. Finally, the young people looked for ways to avoid the new obligation, so that less than half of the obligated participated the holiday courses. For this reason, the work results achieved were also not satisfactory.

KEY WORDS: *compulsory physical education, pre-military training, war preparations, Kingdom of Yugoslavia*